

Maria Łojek-Kurzętkowska
Instytut Filozofii
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Gdański

Streszczenie

pt. Między autonomią i wspólnotą Dyskursywny model edukacji moralnej

Tematyka rozprawy koncentruje się na problematyce edukacji moralnej. Celem badań jest sformułowanie *dyskursywnego modelu edukacji moralnej*, który stanowiłby propozycję alternatywną wobec istniejących dotychczas ujęć problematyki wychowania moralnego. Pytania badawcze obejmują kwestię możliwości sformułowania modelu edukacji niezależnego od kontekstu społecznego i politycznego, jak również rozumienie kluczowych elementów modelu wychowania moralnego: podmiotowości oraz celu działań wychowawczych. Przedstawiony model edukacji moralnej zakłada językowe i społeczne zakorzenienie procesu wychowania. Celem edukacji moralnej okazuje się być kształtowanie autonomii z uwzględnieniem dobra wspólnego i zauważalnej w dyskursywnych praktykach dynamiki (m.in. w zakresie pojmowania podmiotowości i innych pojęć wiążących się z procesem edukacji).

Główną metodą badań jest analiza krytyczna tekstów autorstwa filozofów edukacji oraz dziedzin pokrewnych. Dodatkowo, w pracy prezentowane są wyniki badań prowadzonych metodą sondażu diagnostycznego na grupie młodzieży uczęszczającej do szkół średnich w Polsce. Struktura pracy obejmuje wprowadzenie, sześć rozdziałów wraz z podrozdziałami i szczegółowymi sekcjami oraz podsumowanie.

Pierwszy rozdział prezentuje początki problematyki wychowania moralnego i wyjaśnia pojęcie *paidei* jako dominującego w starożytnej Grecji modelu kształcenia. Zaprezentowana zostaje między innymi interpretacja *jaskini Platona* jako metafory procesu samowychowania w ujęciu Marka Piechowiaka. Wyjaśnione zostaje też pojęcie edukacji moralnej w nawiązaniu do koncepcji Johna Wilsona. Dalsza część rozdziału prezentuje punkt wyjścia rozważań filozoficznych, tj. wyniki i interpretację badania opinii na temat edukacji, przeprowadzonego wśród młodzieży szkół średnich.

Drugi rozdział rozprawy koncentruje się na opisie oraz krytycznej analizie i ocenie modeli wychowania, opierających się na określonych ideologiach politycznych: liberalizmie (neoliberalizmie), konserwatyzmie (neokonserwatyzmie) i pedagogice krytycznej. Przeanalizowana zostaje też relacja pomiędzy moralnością i polityką, a także pomiędzy edukacją moralną i życiem we wspólnocie politycznej. Analiza opiera się między innymi na tekstach filozoficznych Hannah Arendt oraz Jana Masscheleina i Maartena Simonsa.

Trzeci rozdział rozprawy stanowi teoretyczne przygotowanie do rozważań na temat *dyskursywnego modelu edukacji*. W pierwszej części analizowane jest pojęcie podmiotowości człowieka oraz proces zmiany rozumienia tego pojęcia na przestrzeni dziejów filozofii. Zarysowana zostaje dyskusja na temat istoty człowieka, natury ludzkiej, a także przedstawiony zostaje spór pomiędzy esencjalizmem i antyesencjalizmem (reprezentowanym przez Richarda Rorty'ego i Richarda Shustermanna). W drugiej części omówione zostają nowożytne koncepcje podmiotowości, a także – opisywane przez Maxa Horkheimera i Theodora Adorno – zjawisko *upadku wielkich narracji podmiotowych*. Zarysowane zostają także współczesne projekty podmiotowości jako podstawy edukacji.

Czwarty rozdział pracy dotyczy pojęcia wspólnoty społecznej i dyskursu. Głównym celem tej części rozważań jest przedstawienie dwóch koncepcji wychowania, uznających rolę języka jako fundamentalnej „przestrzeni” relacji edukacyjnej. Scharakteryzowane i przeanalizowane zostają dwie koncepcje: językowa teoria edukacyjna Paula Standisha oraz koncepcja społecznych interakcji Gerta Biesty. Wnioski z rozważań odniesione zostają do realiów polskiej szkoły.

Piąty rozdział przybliża rozumienie dwóch – kluczowych dla skonstruowania dyskursywnego modelu edukacji pojęć – autonomii moralnej i celu działań edukacyjnych. Pojęcie celu edukacji moralnej wyjaśnione zostaje między innym w oparciu o koncepcję rozwoju moralnego Lawrence'a Kohlberga. Zagadnienie autonomii moralnej rozpatrywane jest z perspektywy komunikacyjnej koncepcji Antony'ego Duffa, opracowanej na gruncie filozofii prawa. Analogia pomiędzy poszczególnymi aspektami koncepcji Duffa oraz elementami procesu edukacyjnego uznawanymi przez Standisha i innych filozofów edukacji pozwala na stworzenie *dyskursywnego modelu edukacji moralnej*.

Rozdział szósty przedstawia założenia opracowanej koncepcji. Łączy rozważania na temat podmiotowości, autonomii i wspólnoty. Analiza rozpoczyna się od krytycznego rozważania modeli edukacji moralnej, opierających się na jednym aspekcie: kształceniu charakteru, socjalizacji lub autonomii. Następnie, wyjaśniony zostaje kontekst rozważań – dyskursywna wspólnota lokalna (w ujęciu J. Habermasa). Na zakończenie, sformułowane

zostają najważniejsze elementy opracowanej koncepcji. Okazują się być nimi: uznanie kształtowania autonomii i sprawstwa za cel edukacji moralnej, osadzenie rozważań w kontekście deliberacyjnej wspólnoty edukacyjnej oraz uznanie edukacji moralnej za rodzaj aktu językowego rozgrywającego się w sieci dyskursywnych powiązań.

Abstract

Between Autonomy and Community The Discursive Approach to Moral Education

The dissertation focuses on the issues of moral education. The purpose of the research is to formulate *the discursive approach to moral education*, which would be an alternative approach to the existing concepts of moral upbringing. Research questions include the possibility of formulating an account of education independent of the social and political context, as well as understanding of the key elements of the moral education approach: subjectivity and the purpose of educational practice. The presented account of moral education presupposes linguistic and social outlook of the process of upbringing. The aim of moral education turns out to be the formation of autonomy taking into account the common good and the dynamics of discursive practices (i.a. in the concept of subjectivity and other concepts related to the educational process).

The main method of research is the critical analysis of the papers written by philosophers of education and related fields. In addition, the paper presents the results of research conducted using the diagnostic survey method on a group of students attending high schools in Poland. The structure of the work includes an introduction, six chapters with subchapters and detailed sections, and a summary.

The first chapter presents the origins of the problem of moral education and explains the concept of *paideia* as the dominant approach to education in ancient Greece. In particular, the interpretation of Plato's cave as a metaphor for the process of self-education in Marek Piechowiak's approach is presented. The concept of moral education is also explained in reference to the concept of John Wilson. The following section presents the starting point of the philosophical analysis, i.e. the results and interpretation of the opinion survey on education, conducted among high school students.

The second chapter of the dissertation concentrates on the description, critical analysis and evaluation of the approaches to education based on specific political ideologies: liberalism (neoliberalism), conservatism (neoconservatism) and critical pedagogy. The relationship between morality and politics, as well as between moral education and life in a political community, is also analysed. The inquiry is based mostly on the philosophical papers of Hannah Arendt, Jan Masschelein and Maarten Simons.

The third chapter of the dissertation is a theoretical study that precedes the formulation of the discursive model of education. The first section analyzes the concept of human subjectivity and the shift in understanding this concept in the history of philosophy. A discussion on the essence of a human being, and human nature, is outlined, and a dispute between essentialism and anti-essentialism (represented by Richard Rorty and Richard Shusterman) is presented. The second part discusses modern concepts of subjectivity, as well as – described by Max Horkheimer and Theodor Adorno – the phenomenon of *the collapse of great subjective narratives*. Contemporary projects of subjectivity as the basis of education are also presented.

The fourth chapter of the paper explores the concept of social community and discourse. The main purpose of this part of the discussion is to present two concepts of education, identifying the role of language as the primary context of the educational relationship. Two concepts are characterized and analysed: Paul Standish's educational linguistic theory and Gert Biesta's concept of social interaction. The conclusions from the study are referred to the experiences of the Polish education system.

The fifth chapter explains two concepts crucial for the development of *the discursive approach to education* – moral autonomy and the purpose of educational activities. The concept of the purpose of moral education is explained, mainly on the basis of Lawrence Kohlberg's theory of moral development. The issue of moral autonomy is explored from the perspective of Antony Duff's communicative approach, developed in the field of philosophy of law. The analogy between the various aspects of Duff's theory, and the elements of the educational process recognised by Standish and other philosophers of education allows for the further development of *the discursive approach to moral education*.

The sixth chapter presents the assumptions of the developed theory. It links the concepts of subjectivity, autonomy and community. The inquiry begins with a critical analysis of those theories of moral education, that base merely on one aspect of the process: character formation, socialisation or autonomy. Furthermore, the context of the study is explained – the discursive local community (in J. Habermas' view). Finally, the most important aspects of the developed theory are formulated. The implications of the research include: an appeal to autonomy

and agency as the main objectives of moral education, putting autonomy and agency into the context of a deliberative educational community, as well as considering moral education as a type of linguistic act taking place in a network of discursive connections.